

DEL CATALÀ QUE ARA ES PARLA A LA IMPLANTACIÓ DEL CATALÀ
NORMATIU AL PAÍS VALENCIÀ

Brauli Montoya Abat
Universitat d'Alacant, IEC, AVL

Després de tres segles d'oblit progressiu dels usos cultes (segles XVI-XVII-XVIII), el català que heretem en el segle XIX és resultat tant de la manca de conreu de la literatura catalana com de la interferència, cada volta més gran, del castellà, que esdevé model estàndard (aliè) i llengua lexificadora. Els intents de normativització del segle XV (*Regles d'esquivar vocables*, etc.) s'havien oblidat completament, així que, en el trànsit dels segles XIX i XX s'enceta de bell nou la tasca de fixar una normativa per al català, ara a partir de dues tendències enfrontades: l'acadèmica o literària i la del *català que ara es parla*. La primera partia d'un distanciament del català coetani, contrarestava la castellanització amb alternatives arcaïtzants i mantenia una ortografia en base a l'heretada d'èpoques anteriors. La segona, per contra, tenia com a punt de partida la llengua urbana i popular del moment, acceptava la interferència del castellà (o del francès) i feia servir una ortografia que es considerava coincident amb la pronúncia (eliminació de lletres mudes, inclusió de l'apòstrof, etc.). Aquesta última tendència pren la seua «marca» del subtítol que acompanyava els sainets de Frederic Soler¹ (1839-1895), escrits «...en català del que ara's parla», per bé que la primera menció d'aquesta expressió, atribuïda a Pere Mata, la trobem l'any 1836 en la publicació *El Vapor*.

Els usuaris més coneguts de cada opció eren, per la línia acadèmica, els escriptors renaixencistes (catalans com Jacint Verdaguer o Àngel Guimerà, i valencians com Teodor Llorente o Constantí Llombart), preocupats per la restauració d'una llengua culta i unitària per a tots els països catalans. I per la línia del *català que ara es parla*, a part del dramaturg català Frederic Soler, hi havia els saineters valencians Josep Bernat i Bal-

¹ Aquest autor era més conegut amb el pseudònim de «Serafi Pitarra».

doví i Eduard Escalante, i el periodista satíric Josep M. Bonilla,² que opten per una llengua estrictament popular, sense cura per evitar els castellanismes o l'ortografia acastellanada que havia anat imposant-se els darrers segles. Aquest últims havien assolit una gran difusió ja que els gèneres que conreaven ultrapassaven la lletra escrita i arribaven a un públic oïdor, bé com a espectadors teatrals o bé com a membres dels grups que es conformaven en llocs públics al voltant dels qui sabien llegir per a escoltar la lectura dels periòdics. Per això qualifiquem aquesta tendència com a *populista*. Però precisament aquest populisme conduirà a una disgregació dels models de llengua que faran servir en cada regió de llengua catalana, on s'acostaran a la llengua més propera a cada comunitat de parla. Així, l'escriptura començarà a marcar prompte una evolució diferent al País Valencià, a Catalunya i a les Illes Balears, si bé en aquestes dues últimes regions, l'orientació cap a uns continguts més cultes els durà a separar-se del model de llengua més populista (en la premsa són els primers el mallorquí *La Palma*, 1840, i el barceloní *Lo Vertader Català*, 1843).

Els academicistes, al seu torn, es dividien en dues orientacions cronològiques però unitaristes: els qui reivindicaven la continuïtat de la tradició lingüística evolucionada dels segles passats immediats (XVI, XVII i XVIII): «lo llenguatge reformat dels clàssichs» (ANTONI DE BOFARULL: 1874) i els qui feien un bot sobre aquesta darrera època per a retrocedir fins als segles XIV i XV, en què el català s'havia manifestat sense interferència d'altres llengües. Alguns dels trets del model *acadèmic* eren la grafia *ch* final amb el so de [-k]: *amich*; la grafia de *y* grega: *may*; la preposició *ab* ('amb'); l'article masculí *lo* al costat de *el* (segons la posició en la frase); els possessius àtons (*mon, ton; sa; mos, sos; etc.*) al costat dels tònic (el meu, els teus, etc.), les formes femenines amb *-u-* (*meua, teua, seua*), l'expressió de diversos posseïdors (*llur, llurs*); els demostratius no reforçats (*est, eix, etc.*), al costat dels reforçats (*aquest, aqueix*); *vos* en posició proclítica al costat de *us*; desinències dels subjuntius en *-a* i *-e* (*di-*

² Bonilla és el primer director d'una publicació periòdica en català a València, *El Mole* (1837).

ga, *pense*) allà on ja es feien en *-i* (*digui, pensi*); perfet simple: *anars, anàrem* on ja no es deia; lèxic antic: (*regonéixer*, etc).

Mentrestant, els partidaris del *català que ara es parla*, d'acord amb la seua filosofia populista, adoptaven els usos gràfics (suposats) de cada territori. Així, de Catalunya (oriental), tenim exemples com *dal* ('del'), *qua* ('que'), *damà* ('demà'), *onclu* ('oncle'), *mourer* ('moure'), *fàcila* o *feliça* ('fàcil', 'feliç', fem.), *vingui* ('vinga'); del País Valencià, *llech* ('lleig'), *chove* ('jove'), *añ* ('any'), *Valensia* ('València'), *tronaes* ('tronades'), *adiós, palacio, quiçá*, etc, o del Rosselló, *came* ('cama'), *acho* ('això'), *achins* (*aixins* < 'així'), *tabè* ('també'), *nostroun* (*nòstron* < 'nostre'), etc. Però aquests usos no eren improvisats sinó que responien a uns criteris, com els que recollim tot seguit corresponents als tres territoris referits.

De Catalunya:

¿No es chocante en nuestros dias el uso en los escritos catalanes de un *puix*, de un *almanco*, de un *muyro* y mil otros? (...). ¿Y no da a los escritos un no sé qué de vislumbre pedantesco el esmerado empeño en conjugar los pretéritos perfectos de un modo enteramente prescrito en la conversación? *Yo vegí, yo diguí, yo plorí*, etc. (...) A qué la *p* del *temps*, la *r* del *brillar*, la *t* del *vent*, etc., etc. (*El Vapor*, 1836).

...que nostra rica llengua siga escrita en cuan puga, del mateix modo ques parla (...). No admeteré jamay que Barcelona no parla bè l' catalá, no parlant com aquet ó aquell poble de son domini (Llorenç Pahissa, *Compendi de gramática catalana acomodada al llenguatge del dia*, 1873).

Del País Valencià:

Nosotros no escrivim tampoc pera tots, sino unicament pera aquells que mos vullguen llechir, y que siguen afisionats al llenguatge sensillo y natural de la chent del camp, á qui especialmente dediquem la nostra musica. (...) ADVERTENSIA. Encara que molts ho saben y ya ho han vist, bo será advertir per si acás, que nosotros escrivim en valensia tal com se parla en lo dia; de modo que aconte de escriure *mitjana*, posem *michana* que és com millor s'enten; aconte de escriure *lleig* i *vaig*, posem *llech* i *vach*; aconte de *roig* i *goig* posem *roch* i *goch*, y aso ho diferenciem de *Vich* i *Munich* escrivint *Vic*, *Munic*, y així en lo demes. Ara ya ho saben ben claret: después no vinga en cuentos algun dócte de cuina (*La Donsayna*, 1844).

Del Rosselló:

Il est un point que nous tenons essentiellement à bien préciser: cette grammaire s'applique au catalan tel qu'il se parle aujourd'hui en Roussillon (Albert Saisset, *Grammaire catalane*, 1894).

Aquèches historis soun bouniques, countèou als-y. (...) Aquèches coses soun outils, als y apandrè. (...) Aquèchous llibres soun bouns, lligiou als-è. (...) Per un dels meus companys habi'uit a dire que la pesca a la linya és un dels milluns ples: «Aquí te canses pas —me deia—, fas pas res, fora espies el tap, sentes quelcom que tira, tires del teu custat, i, quan beues lu pei qu'ix, enganxat a l'ham, ets hurús com un rei» (Albert Saisset, *Oun pognat da catalanadas*, 1887)

Paradoxalment, d'un d'aquests sectors d'opinió sorgirà la tendència que donarà lloc a la normativització (unitarista) del català modern, la revista *L'Avenç* (1891), que partia d'idees com aquestes:

[La unitat és] impossible, perquè és contra natura. (...) ...que els barcelonins, doncs, escriguin en barceloní, els mallorquins en mallorquí. (...) [Cal fer] la gramàtica de les diferents variants del català. (...) el català oriental és el més parlat i el més català de tots (...) [cal] erigir-lo en llengua literària. (...) las formas actuals i la pronunciació oriental han de ser definitivament adoptadas per la seva innegable superioritat. (...) hem preferit el dialecte més antagònic de l'espanyol (...) volem donar-li una ortografia que no sigui còpia de la castellana.

Però Pompeu Fabra era un dels membres de la redacció de *L'Avenç* (amb altres noms com J. Casas Carbó o E. Canibell) i des de dins aconseguiria que s'obriera pas una proposta normativa que trencava amb el model tradicional i, alhora, era unitarista: consistia a canviar la y grega de la conjunció per la i llatina; a introduir l'apòstrof i els accents greu i agut; a suprimir les hacs intercalades (*rahó*) i finals (*lloch*); a introduir la *ll* geminada, i a considerar els subjuntius en *-i* com a normatius. Aquestes propostes podrien vehicular-se a través del Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), al qual Pompeu Fabra va presentar la comunicació «Qüestions d'ortografia catalana». Pel que fa a la unitat de la llengua catalana, es visualitzava gràcies a la presència de congressistes de tots els Països Catalans, especialment dels valencians Teodor Llo-

rente i Lluís Fullana³ i al pronunciament dels lingüistes europeus per la independència del català respecte de l'occità, cosa que, indirectament, facilitava l'elaboració d'una normativa unitària.

L'any següent al congrés (1907) es creava l'Institut d'Estudis Catalans i, molt pocs anys després, s'hi constituïa la Secció Filològica (9 de maig de 1911), presidida pel promotor del congrés, el mallorquí Antoni M. Alcover, i on Fabra desenvoluparia els següents anys la seua autèntica obra normativa: les *Normes ortogràfiques* (1913), el *Diccionari ortogràfic* (1917), la *Gramàtica catalana* (1918) i el *Diccionari general de la llengua catalana* (1932). Encara que l'acceptació d'aquesta reforma no va ser immediata, en els primers anys 30 claudicaven els darrers reductes de la tendència academicista, la Reial Acadèmia de Bones Lletres (1933) i els Jocs Florals (1934). I mentre això ocorria a la mateixa Catalunya, a les Illes Balears es presentaven les respectives adaptacions de la normativització fabriana: l'*Ortografia mallorquina segons les normes de l'Institut* (1931) i els *Rudiments de gramàtica normativa per a ús dels escriptors baleàrics* (1937), ambdues, obres de Francesc de B. Moll.

Pel que fa al País Valencià, la implantació de la normativa s'aconseguiria també però amb un esforç molt major. Concretament, Pompeu Fabra hagué de dur a terme algunes visites a terres valencianes. La primera la va fer en representació de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, amb un altre membre d'aquesta secció, mossèn Frederic Clascar, i va tenir lloc l'estiu del 1915. Segons sembla, van visitar Castelló, València, Alacant i Oriola. L'interès per aquesta darrera, antiga capital del sud valencià i encara seu episcopal, devia respondre al desig d'implantació de textos religiosos en català al País Valencià. Quant a la resta del País Valencià, Fabra buscava evitar la deriva secessionista que temia en algunes institucions, com el Centre de Cultura Valenciana, o persones, com el pare Lluís Fullana. La (probable) segona visita (segurament entre 1918 i 1920) va ser personal de Fabra a Teodor Llorente, però va proporcionar al gramàtic català una informació sobre la castellanització social de la classe alta valenciana i, concretament, de la mateixa

³ Llorente va presidir una sessió del congrés i Fullana hi va presentar la comunicació «Ullada general sobre la morfologia catalana».

família de Llorente, important per a entendre des de Catalunya la realitat sociolingüística del País Valencià.

La següent visita la va fer amb motiu de la celebració dels Jocs Florals de Lo Rat Penat (1930), en els quals va intervenir Fabra. El mestre també va contactar en aquella avinentesa amb les associacions de caire nacionalista Agrupació Valencianista Republicana i Acció Cultural Valenciana, per una banda, i amb la revista *Taula de Lletres Valencianes* i els escriptors que hi publicaven, per una altra. La premsa es va fer ressò d'aquesta visita, però el ressò més important va ser la crida immediata de la revista *Taula* perquè els valencians adoptaren l'ortografia i la gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans. Dos anys després (1932) aquesta llavor fructificava en les «Bases per a la unificació de l'ortografia valenciana», que van signar a Castelló de la Plana els intel·lectuals i les entitats valencianistes més significatius.

Una nova visita amb caràcter institucional, com la primera, tenia lloc el 1935, ja que, a més de ser representada la Secció Filològica pel mateix Fabra, l'acompanyaven el director de l'editorial Barcino, Josep Maria de Casacuberta, i els professors de la Universitat de Barcelona Joan Coromines i Ramon Aramon. En aquella ocasió, a més de València, van acudir també a Castelló de la Plana, on van ser rebuts a la Societat Castellonenca de Cultura, l'entitat que havia acollit tres anys abans la signatura de les dites *Normes de Castelló*. L'objectiu dels visitants era copsar l'estat d'implantació de la normativa de l'IEC al País Valencià. Un dels resultats pràctics d'aquell encontre va ser que Joan Coromines i Manuel Sanchis Guarner van donar a conèixer en una revista una llista normativitzada dels noms de tots els municipis valencians a imatge i semblança de la que dos anys abans (1933) havia publicat Coromines per a Catalunya.

Finalment, el 1937, ja en plena guerra civil, Fabra, acompanyat pel rector de la Universitat de Barcelona, assistí al Segon Congrés d'Intel·lectuals per a la Defensa de la Cultura, que tingué lloc a València. En aquella nova trobada amb valencianistes, destacà el nom de Carles Salvador, que ja en anys precedents havia anat publicant alguns opuscles per a donar a conèixer la normativa ortogràfica de l'IEC entre els valencians. Però la interrupció de la guerra i la dispersió de la postguerra, va fer que la primera gramàtica normativa feta per un valencià que bevia de

la norma instaurada per l'IEC fora la de Manuel Sanchis Guarner (*Gramàtica valenciana*, 1950). Posteriorment, ja entre el final de la dictadura i l'inici de la democràcia, publicarien les seues gramàtiques Carles Salvador i Enric Valor.

En suma, la recuperació del català normatiu de què gaudim contemporàniament no ha estat un camí de roses. Ha calgut unificar tendències disgregadores, com eren la dels academicistes, que aspiraven a recuperar un català anquilosat en el passat, i la dels partidaris de la llengua del moment «tal com rajava». El nexa d'unió va ser una figura excepcional: Pompeu Fabra, qui s'adonà de les majors dificultats que representava el País Valencià per a la implantació de la normativa i, segurament per això, hi desplegà una activitat personal i institucional, al capdavant de la Secció Filològica, per a tractar de solucionar els problemes «sobre el terreny». L'herència de Fabra entre els valencians és innegable; gràcies a ell i als seus hereus intel·lectuals, que van fer una gran tasca en una època de persecució política, hui comptem amb una llengua normativa perfectament apta per a tots els requeriments comunicatius de la vida moderna.

BIBLIOGRAFIA

- FERRANDO, Antoni (2018): *Fabra, Moll i Sanchis Guarner. La construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- FERRANDO, Antoni & Miquel NICOLÀS (2005): *Història de la llengua catalana*, Barcelona, UOC.
- MONTOYA, Brauli (2018): *Aproximació a la història social de la llengua catalana*, Alzira, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana-Bromera.